

The Way is een familieaangelegenheid. Regisseur is Emilio Estévez en deze Emilio speelt in de film ook een rol: hij is daar Daniel, de zoon van Tom. Tom Avery wordt gespeeld door Martin Sheen, de acteursnaam van Ramón Estévez. In het echte leven is hij de vader van de regisseur. Dus Tom en Daniel zijn in werkelijkheid ook vader en zoon.

Ina Brouwer was voorheen docente aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. E-mail: ibrouwer@ziggo.nl.

Chris Gastmans, **Kwetsbare waardigheid. Ethiek aan het begin en einde van het leven**

Pelckman, 2021
ISBN 978 94 6337 281 7

De ethische ziel van de gezondheidszorg dreigt verloren te gaan; daarom is er continu nieuwe input nodig, aldus auteur Chris Gastmans. Met zijn nieuwste boek *Kwetsbare waardigheid* wil deze Vlaamse ethicus daaraan bijdragen. Van prenatale diagnostiek tot euthanasie, hij behandelt het aan de hand van zijn, oneerbiedig gezegd, stokpaardje: waardigheidsbevorderende zorg. Zoals deze mooie (maar ook wel vage) term doet vermoeden, gaat het dan om zorg als antwoord op de kwetsbaarheid van de patiënt, waarbij zijn of haar waardigheid wordt bevorderd. Maar ja, wat is waardigheid? Is dementie bijvoorbeeld nog menswaardig? Voor velen is dat immers geen leven meer: 'Als ik dementie krijg, dan hoeft het van mij niet meer.'

Gastmans gaat daarom dieper in op die centrale term 'waardigheid' en stelt dat deze zowel een dynamische als blijvende dimensie heeft. De dynamische dimensie is meer van subjectieve aard, zoals bovenstaande veelgehoorde wilsverklaring bij dementie. Het is echter lastig om hierop ethiek te funderen, stelt Gastmans: 'Dat zou neerkomen op een subjectivistische of zelfs relativistische manier van ethiek bedrijven' (p. 37). Daarom heeft hij ook de fundamentele waardigheid nodig: intrinsieke menselijke waardigheid die ieder mens heeft, simpelweg omdat

hij mens is. Gastmans wil ethiek benaderen vanuit die meerdere dimensies van waardigheid en in de zorg moet dat dus steeds vanuit die verschillende dimensies worden bevorderd. Het is een waardig streven van de auteur om zo die meerdere aspecten in ogenschouw te houden, maar het is de vraag wat hij hier nu precies mee bereikt. Het lijkt erop dat hij, vanuit zijn oorspronkelijk levensbeschouwelijke (rooms-katholieke) achtergrond rekening wil houden met zowel belangrijke thema's daarvandaan (fundamentele waardigheid) als met de relativistische tendens van de postmoderne mens (subjectieve waardigheid). Het gevaar is echter een vage spagaat: hoewel Gastmans waarschijnlijk het beste van beide wil inzetten, wordt het nu een wazig perspectief. Het was bijvoorbeeld in relatie tot dementie – die de waardigheidsdiscussie vaak zo op scherp zet – interessant geweest als hij expliciet was ingaan op de vraag: is dit nog een menswaardig leven? Wanneer nog wel, wanneer niet meer?

Het sterkste punt van *Kwetsbare waardigheid* en zijn insteek is de aandacht voor concreet beleefde ervaringen van patiënten en betrokkenen bij morele dilemma's. Het is overigens wel jammer dat hij daarvoor dan moet putten uit onderzoeken en blijkbaar niet uit eigen gesprekken met betrokkenen. Dat doet die sterkte dan weer enigszins tekort, maar het geeft toch een veel beter inzicht in de problematiek waarmee patiënten en hun naasten te kampen hebben. Zo komen ouders aan het woord die worstelen met dilemma's bij prenatale diagnostiek: 'Als ouder verlang je naar zekerheden, maar artsen kunnen alleen waarschijnlijkheden geven. Ook bij een diagnose van downsyndroom is dat zo: het ene kind met down is het andere niet. Dat maakt het zo lastig: je weet nooit écht waarvoor je kiest. Je verwacht zwart of wit, maar het is met het vele grijs dat je verder moet' (p. 56). Zulke mooie, interessante en soms tragische inkijkjes maken de dilemma's daadwerkelijk levend, zintuiglijk en daarmee completer. Ethiek is immers niet iets van je hoofd alleen, maar van je hele lijf.

Zo gaat Gastmans de ethiek van vóór de wieg tot het graf na, met de thema's van prenatale diagnostiek, zwangerschapsafbreking, levenseinde

zorg voor pasgeborenen, levenseindezorg voor niet-terminale psychiatrische patiënten, intimiteit bij ouderen en levenseindezorg bij ouderen. Meteen valt op dat het vooral gaat om heel jong en juist ouder leven, en dan over leven en dood. De dilemma's in de zorg van alledag komen nauwelijks aan bod, behalve de dissonant in het geheel: intimiteit en seksualiteit bij ouderen. Een belangrijk en waardevol thema, dat echter niet past in het geheel van het boek. Het is evenwel een thema waarmee de onderzoeksgroep van Gastmans zich jarenlang heeft beziggehouden, dus een begrijpelijke invoeging in het geheel van hoofdstukken dat een hele andere focus heeft. Meer van dergelijke hoofdstukken had daarom dit thema minder uit de toon doen vallen en was überhaupt een waardevol-

le aanvulling geweest. Zit het bevorderen van waardigheid in de zorg namelijk niet juist in de alledaagse situaties?

Aan het einde van ieder hoofdstuk biedt Gastmans, na de meer theoretische bespreking, nog een aantal zeer nuttige praktische handvatten. Dat is een mooie vertaling van wat daarvoor in het hoofdstuk filosofisch/theologisch ter sprake is gekomen. Zo vormt dit ethiekboek een fijne aanvulling op bestaande literatuur, met een eigen invalshoek, die tegelijkertijd vraagt om een stevigere positiebepaling en uitwerking in vormen van alledaagse zorg.

Tim van Iersel, geestelijk verzorger en ethicus bij WoonZorgcentra Haaglanden (WZH), www.timvaniersel.nl.